

**PRONALAZAČKA SVEDOČANSTVA
U FNR JUGOSLAVIJI
1949-1961.**

Brojevi 1-273

Savezna uprava za pronalazaštvo
FNRJ

PRONALAZAČKA SVEDOČANSTVA U FNR JUGOSLAVIJI 1949-1961.

Brojevi 1-273

Saša Zdravković, patentni inženjer
Dr Snežana Šarboh, patentni inženjer

Jun 2024.

Saša Zdravković • Dr Snežana Šarboh

**PRONALAZAČKA SVEDOČANSTVA
U FNR JUGOSLAVIJI
1949-1961.**

Brojevi 1-273

Izdavač
Akademska misao

Priprema za štampu
Boris Popović

Tiraž
300 primeraka

Štampa
Grafoprint, Gornji Milanovac

ISBN 978-86-6200-007-1

Mesto i godina izdanja
Beograd, 2024.

Autorsko delo A-505/2023 deponovano 29. 12. 2023. godine u Zavodu za intelektualnu svojinu Republike Srbije
Potvrda o deponovanju i evidenciji autorskog dela broj 9074

Autori: Zdravković Saša,
Šarboh Snežana

Zdravkovic S. & Šarboh S., 2023 © all rights reserved
Zabranjeno kopiranje i umnožavanje bez saglasnosti autora

PREDGOVOR

Povod za istraživanje i nastanak ove knjige potekao je iz razloga interesovanja međunarodne, regionalne i lokalne naučno-istraživačke javnosti za rezultate stvaralačkog rada pronalazača i autora tokom postojanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevine Jugoslavije, kao i perioda nakon Drugog svetskog rata, a naročito u okviru Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ). Na osnovu sprovedenih pretraživanja autora knjige, uočeno je da do sada nije postojala literatura koja bi objedinila sve pronalaskе zaštićene pronalazačkim svedočanstvima u periodu od 1949 - 1961. godine, zbog čega se pristupilo sveobuhvatnom istraživanju koje je uključivalo i rad u Arhivu Jugoslavije (kome se ovom prilikom posebno zahvaljujemo), kao i pregled sve dostupne i objavljivane literature koja se tiče zakonodavstva iz tog perioda FNRJ.

Želja da upoznate i istražujete pronalazačka svedočanstva jednog Branka Žeželja, Nikole Obradovića, Đure Švarca i drugih inženjera i pronalazača iz ovog perioda, doprinela je ovom stvaralačkom radu autora sa ciljem da do kraja dovrše ovaj veliki višegodišnji projekat kako bi konačno mogao ugledati svetlost dana.

Verujemo da će ova knjiga poslužiti boljem razumevanju gorenavedenog perioda razvoja privrede i tehnike u FNRJ, zatim budućim istraživačima na institutima i fakultetima, kao i preduzećima čiji su osnivači, profesori, inženjeri štitili svoje pronalaskе u to vreme. Takođe, cilj ove knjige je da postane deo dostupne literature u nacionalnim ili regionalnim

zavodima za patente, industrijsku ili intelektualnu svojinu, a takođe i u vidu baze podataka za pretraživanje za patente koja će u budućnosti biti uključena u stanje tehnike koje se koristi za izradu izveštaja o pretraživanju za patente na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Knjiga je bazirana na arhivskoj građi Saveznog zavoda za patente (kojoj takođe pripada i građa iz gorenavedenog perioda), koja se čuva na Arhivu Jugoslavije, i biltenu „Pronalazaštvo”, u kome je posle registracije pronalazačkog svedočanstva Savezna uprava za pronalazaštvo vršila objavljivanje njegovog izdavanja. Pored bibliografskih podataka objava izdavanja sadržala je i takozvanu „konačnu formulu pronalaska”, koja po svojoj suštini odgovara patentnim zahtevima, te sliku pronalaska (ukoliko je postojala). Budući da su pored srpskohrvatskog jezika kao službeni jezici korišćeni i slovenački i makedonski jezik, knjiga sadrži i pronalazačka svedočanstva na slovenačkom jeziku, kao jeziku na kome su bila podneta i izdata, kao i prevode istih na srpski jezik; pored toga sva pronalazačka svedočanstva prevedena su i na engleski jezik.

Jedan od ciljeva je i da se sadašnja svetska i evropska javnost (naročito Evropski zavod za patente) upozna sa činjenicom da su pored drugih socijalističkih zemalja tog doba u svetu i u FNR Jugoslaviji pronalazači svoje pronalaskе štitili pronalazačkim svedočanstvima (eng. „Inventors certificates”) u periodu od 1949 - 1961. godine, kako bismo ušli u red zemalja sa svim obrađenim podacima vezanim za zaštitu pronalazaka.

Autori

RECENZIJE

RECENZIJA 1

Rukopis „Pronalazačka svedočanstva FNRJ 1949-1961” autora Zdravković Saše i Šarboh Snežane, finale je dugotrajnog, stručnog i organizovanog rada koji pred čitalačku publiku donosi štivo vredno svake pažnje.

Praksa je pokazala da su monografije koje su u službi prenosa znanja, najdelotvornije kada su poduprte arhivskom građom ili primerima iz prakse. Najveći doprinos koautora ove knjige upravo se ogleda u marljivom poduhvatu objedinjavanja pronalazačkih svedočanstava na području bivše Jugoslavije u periodu od 1949 do 1961. godine. Ovaj temeljni istraživački poduhvat, baziran na arhivskoj građi Saveznog zavoda za patente, Arhivu Jugoslavije i biltenu Savezne uprave za pronalazaštvo „Pronalazaštvo”, istovremeno je i svedočanstvo o jednom vremenu i društveno-ekonomskim odnosima, kao i globalnim težnjama tadašnje države koje su se reflektovale na tendencije u oblasti industrijske svojine. Patentno pravo kao monopolsko pravo fizičkog ili pravnog lica, nije bilo u skladu sa težnjama i ciljevima, koje je tadašnje socijalističko društveno uređenje proklamovalo. Osim toga što samo retki poznavao ci industrijske svojine i patentnog prava, poznaju institut pronalazačkog svedočanstva, koji se u periodu nakon Drugog svetskog rata primenjivao u državama Istočnog bloka, već će

pored spoznaje sa ovim pravom, zahvaljući ovoj knjizi celokupna zainteresovna stručna javnost, imati uvid i u različite forme zaštite pronalazaka. Ova monografija nas na sistematski način upoznaje i sa razvojem pronalazačkog prava na području tadašnje države.

Vreme u kome je pronalazak bio opštenarodna imovina, i država imala pravo iskorišćavanja pronalaska, a pronalazaču obezbeđivala materijalnu naknadu za njegov pronalazak (koja je varirala zavisno od stepena društvene korisnosti i efekta na narodnu privredu), nije samo arhaični osvrt, nego i važno svedočanstvo o promeni kursa, prema ovom obliku industrijske svojine kroz zakonodavnu praksu. Zakonodavne izmene koje su nastupile 1960. godina, više su od izmena prethodnog Zakona iz 1948. godine, one su potvrda otklona od komunističkog društvenog uređenja i država Varšavskog pakta i puta ka izgradnji specifičnog socijalističkog uređenja, koje se do raspada zajedničke države praktikovalo u tadašnjoj Jugoslaviji.

Ovom stručnom i sistematski dobro organizovanom građom, Saša Zdravković i Snežana Šarboh predstavili su svim zainteresovanim istraživačima materiju koja je kod nas do sada bila slabo istražena, osvetlili su nove vidike dajući putokaze ka daljem istraživanjima u oblasti patentnog prava.

prof. dr Mario Lukinović
Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu

RECENZIJA 2

Ova monografija namenjena je pronalazačima koji već imaju iskustva u istraživačkim aktivnostima i uloženom naporu da pretražuju postojeća rešenja i štite svoje pronalaskе, istraživačima koji su imali do sada ideje, ali se nisu upuštali u pretraživanja postojećih rešenja radi upoređivanja sa svojimа, kao i široj publici koja ulazi u svet inovacija. Takođe, posebno ovu monografiju mogu da koriste naučni radnici u akademskoj oblasti, kao i istraživači u razvojnim i istraživačkim laboratorijama koje imaju veliku težnju da štite inovacije nastale dugotrajnim eksperimentima. Praksa je potvrdila da su monografije koje služe prenosu znanja najefikasnije kada su podržane arhivskim materijalom ili primerima iz stvarnog života. Ovo istraživanje preneseno u monografiju zasnovano je na arhivskoj građi Saveznog zavoda za patente, Arhivu Jugoslavije i biltenu Savezne uprave za pronalazaštvo „Pronalazaštvo”, istovremeno je i svedočanstvo o tom vremenu, društveno-ekonomskim odnosima i globalnim težnjama koje su oblikovale tendencije u oblasti industrijske svojine.

U periodu nakon Drugog svetskog rata, patentno pravo kao monopolsko pravo nije bilo usklađeno sa idejama i ciljevima socijalističkog društvenog uređenja. Ova monografija pruža uvid ne samo u

institut pronalazačkog svedočanstva, malo poznat u krugovima stručnjaka za industrijsku svojinu i patentno pravo, već i u različite oblike zaštite pronalazaka. Sistematski, autori nas upoznaju sa razvojem pronalazačkog prava u to vreme.

Glavni cilj ove monografije, prikazan kroz doprinos autora ovog rukopisa, ostvaren je u temeljnom istraživačkom poduhvatu koji objedinjuje pronalazačka ostvarenja na području bivše Jugoslavije u periodu od 1949. do 1961. godine. Impozantan broj prikupljenih i citiranih referenci jasno svedoči o širokom poznavanju relevantne materije vezane za problematiku intelektualne svojine. Njihovim pažljivim izborom omogućen je kako hronološki, tako metodološki uvid u razvoj i nadgradnju prezentovane materije, a sve sa ciljem da se objektivno prikažu rezultati drugih autora.

Monografija je pisana jasnim i stručnim jezikom prilagođenim svakom čitaocu.

Kroz ovu stručnu i sistematski organizovanu građu, Saša Zdravković i Snežana Šarboh pružaju istraživačima dragocen uvid u oblast koja je dosad bila nedovoljno istražena za period od 1949-1961. godine na prostorima bivše Jugoslavije, osvetljavajući nove perspektive i pružajući smernice za dalja istraživanja u oblasti patentnog prava.

Dr Vladimir Mladenović, redovni profesor
Fakultet tehničkih nauka u Čačku, Univerzitet u Kragujevcu

RECENZIJA 3

U rukopisu monografije predstavljen je na veoma originalan i studiozan način detaljan pregled pronalazačkih svedočanstava u FNRJ od 1949-1961. godine.

Monografija sadrži različita poglavlja i to: 1. Objavljeni rad „Pronalazačka svedočanstva kao oblik zaštite pronalaska”, 2. Indeksiranje pronalazača po abecednom redu, sa rednim brojem svedočanstva i strane na kojoj se nalazi svedočanstvo, 3. Detaljan pregled pronalazačkih svedočanstava od 1949-1961. godine, brojevi 1-273, pri čemu je na uniformni način prikazano svako pojedinačno svedočanstvo, 4. Zatim dodaci od 1-8 koji su navedeni u cilju boljeg razumevanja zaštite pronalazaka pronalazačkim svedočanstvima, kao i zakona koji su tada bili u važnosti, 5. Odgovarajući tabelarni prikazi u kojima se navode statistički podaci podnosioca po republikama, gradovima, pronalazačima i slično, 6. Zaključak na srpskom i engleskom jeziku, 7. Spisak relevantne literature koja se odnosi na predmetnu problematiku 8. Biografije autora, 9. Sadržaj.

Posebna vrednost ovog originalnog monografskog dela je u tome što su po prvi put detaljno prikazana i analizirana pronalazačka svedočanstva u FNRJ 1949-1961. godine. Prikazani primeri su detaljno objašnjeni.

Rukopis je napisan jasnim i preglednim stilom, pri čemu je materija izložena potpuno i sistematično, dok su ilustracije jasno, tehnički kvalitetno obrađene, te se svakako može smatrati značajnim doprinosom naučno-stručnoj literaturi.

Konačna ocena rukopisa. Na osnovu navedenog, rukopis ove monografije pod nazivom „Pronalazačka svedočanstva u FNRJ 1949-1961. godine”, autora Saše Zdravković, dipl. inž. elektrotehnike i dr Snežane Šarboh, dipl. inž. mašinstva, ocenjujem pozitivno i preporučujem za objavljivanje.

Mišljenja sam da podneti rukopis ispunjava neophodno potrebne i dovoljne kriterijume, te sa zadovoljstvom predlažem da ovo naučno-stručno delo bude publikovano u vidu monografije.

profesor emeritus **Slobodan Petrović**
Tehnološko-metalurški fakultet Univerziteta u Beogradu

PRONALAZAČKA SVEDOČANSTVA KAO OBLIK ZAŠTITE PRONALAZAKA

(Izvor: Šarboh S, Zdravković S; „Pronalazačka svedočanstva kao oblik zaštite pronalazaka”,
Zbornik radova 35. Kopaoničke škole prirodnog prava - Slobodan Perović
(ur. Jelena S. Perović Vujačić), Beograd, 2023, tom III, 143-156)

Pored patenta i korisnog modela, zaštita pronalazaka moguća je i pronalazačkim svedočanstvom. Pronalazačka svedočanstva su nastala posle Oktobarske revolucije u Rusiji, kao pokušaj prilagođavanja patentnog sistema zasnovanog na privatnoj svojini i isključivim pravima na iskorišćavanje pronalaska novonastalom društvenom uređenju koje je odlikovalo zajedničko vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju. Iako se danas smatraju reliktom socijalizma, u periodu između 1919. godine i početka devedesetih godina prošlog veka pronalazačka svedočanstva su imala značajnu ulogu u razvoju inovacija u socijalističkim zemljama, uključujući i posleratnu Jugoslaviju. Danas pronalazačka svedočanstva prvenstveno imaju značaj kao deo stanja tehnike koje se koristi za ispitivanje novosti i inventivnog nivoa pronalazaka u postupku zaštite patentom.

UVOD

Iako patent predstavlja najpoznatije i najrasprostranjenije pravo koje obezbeđuje zaštitu pronalazaka, treba istaći da su već od nastanka savremenog sistema zaštite industrijske svojine, uspostavljenog Pariskom konvencijom za zaštitu industrijske svojine iz 1883. godine, prijaviocima na raspolaganju bile i druge mogućnosti za zaštitu pronalazaka. Tako se u čl. 4. Pariske konvencije pored patenata eksplicitno

navode i korisni modeli (koji se u nekim zemljama takođe nazivaju modelima za iskorišćavanje, malim patentima, neispitanim patentima i dr.), kojima su se u kasnijim revizijama ove konvencije (poslednji put revidirana u Stokholmu 14. jula 1967. godine) pridružila i pronalazačka svedočanstva¹. Pored toga, pronalazačka svedočanstva su uključena i u odredbe Ugovora o saradnji u oblasti patenata (Patent Cooperation Treaty) i to čl. 2. i 43².

U odnosu na patent i korisni model, koji imaju veći broj sličnih karakteristika i koji su i danas rasprostranjeni širom sveta, pronalazačko svedočanstvo je u periodu između svog nastanka početkom dvadesetih godina XX veka i današnjih dana doživelo svoj uspon, a zatim i pad, koji je doveo do njegovog skoro potpunog nestanka kao jednog od prava industrijske svojine namenjenog za zaštitu pronalazaka.

PRONALAZAČKA SVEDOČANSTVA KAO OBLIK ZAŠTITE PRONALAZAKA U SVETU

Nastanak pronalazačkih svedočanstava usledio je posle Oktobarske Revolucije u Rusiji, do koje je došlo 1917. godine, i formiranja Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) 1922. godine. Novo društveno uređenje – socijalizam – koje je zamenilo Rusku imperiju, zasnovanu na kapitalističkom eko-

¹ Uredba o ratifikaciji Pariske konvencije za zaštitu industrijske svojine od 20. marta 1883. godine, revidirana u Briselu 14. decembra 1900. godine, u Vašingtonu 2. juna 1911. godine, u Hagu 6. novembra 1925. godine, u Londonu 2. juna 1934. godine, u Lisabonu 31. oktobra 1958. godine i u Stokholmu 14. jula 1967. godine, *Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 5/74 i *Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/86 – dr. uredba

² Zakon o potvrđivanju Ugovora o saradnji u oblasti patenata, sa Pravilnikom za sprovođenje Ugovora o saradnji u oblasti patenata, *Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 3/96 i *Sl. list SCG*, br. 32/2004 – dr. zakon

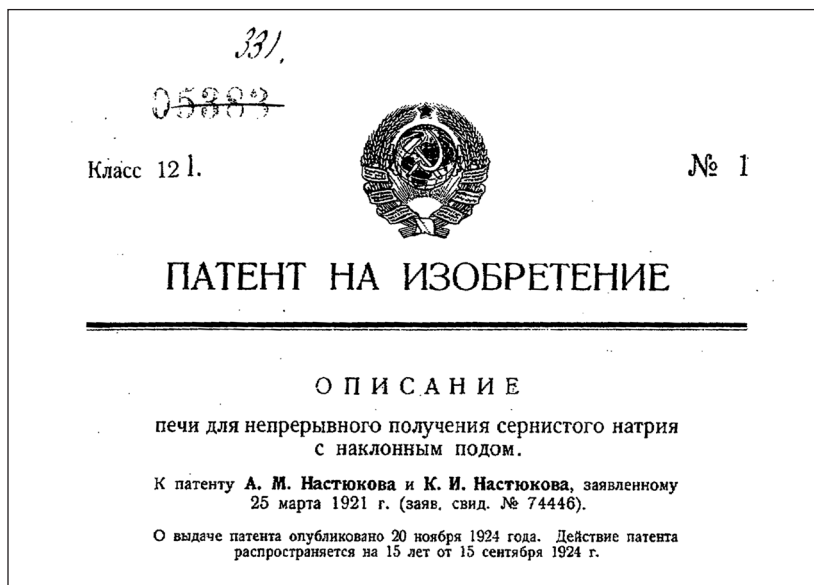
nomskom, društvenom i političkom sistemu, imalo je dijametralno suprotan odnos prema privatnoj svojini, čiji jedan oblik takođe predstavljaju i patenti. Naime, socijalizam je baziran na zajedničkom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju, koje kao takvo ima prednost nad privatnom svojinom. Sa druge strane, patent kao isključivo pravo koje njegovom nosiocu omogućava da spreči svako treće lice koje nema njegovu saglasnost da proizvodi, nudi, stavlja u promet ili na neki drugi način iskorišćava patentirani pronalazak, u suprotnosti je sa osnovnim načelima socijalizma kao takvog³.

Iz tih razloga u Sovjetskom Savezu se pristupilo stvaranju novog sistema zaštite pronalazaka za koji se smatralo da bi bio primereniji izgradnji socijalističkog društva. Posle razmatranja različitih opcija, već 1919. godine donet je Dekret o pronalascima, koji je predviđao da će bilo koji pronalazak koji bi bio koristan za državu postati državna svojina, dok su već postojeći patenti bili nacionalizovani⁴. Međutim, iako je pomenutim dekretom po prvi put je uveden koncept pronalazačkog svedočanstva kao oblika zaštite za pronalasku, u njemu se nigde ne upotrebljava

taj izraz, već se i dalje isključivo koristi izraz „patent”, što se može videti i sa prve stranice prvog odobrenog sovjetskog patenta (prikazana na slici 1).

Trajanje ovakvih patenata je bilo ograničeno na 15 godina. Privredne i socijalne teškoće sa kojima se suočila prva socijalistička država dovele su do potrebe za izvesnim prilagođavanjem prvobitno usvojene ekonomske politike, što je postalo poznato kao Nova ekonomska politika (NEP). NEP je omogućio delimično ponovno uspostavljanje privatne svojine i inicijative⁶. On je takođe uticao i na oblast industrijske svojine, što je dovelo do donošenja novog zakona o patentima 1924. godine⁷. Ovaj zakon, koji je bio pisan po uzoru na odgovarajući nemački zakon, doveo je do delimičnog vraćanja privatne svojine nad patentima, uključujući pravo na iskorišćavanje pronalaska, mada dosta ograničeno. Ovo je dovelo do porasta broja podnetih prijava i izdatih patenata.

Ovaj period je okončan Staljinovim preuzimanjem vlasti i novom promenom ekonomske politike, koja je ponovo postala slična onoj sa početka Oktobarske revolucije. U oblasti industrijske svojine ona je 1931. godine rezultovala donošenjem „Zakona

Slika 1 – deo prve strane prvog izdatog sovjetskog patenta SU 1 A1 za pronalazak peći za kontinualnu proizvodnju natrijum sulfida⁵

³ The Soviet Law of Inventions and Copyright, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1729&context=flr>, pristupljeno 12.8.2022.

⁴ A forgotten source of prior art? – Understanding and searching inventor's certificates, [https://documents.epo.org/projects/babylon/epnot.nsf/0/9150186096F3FE21C125861F002907E7/\\$File/EPOPIC_2020_Eva_Strakova_Juerger_Muehl.pdf](https://documents.epo.org/projects/babylon/epnot.nsf/0/9150186096F3FE21C125861F002907E7/$File/EPOPIC_2020_Eva_Strakova_Juerger_Muehl.pdf), pristupljeno 12.8.2022.

⁵ Dokument SU 1 A1 je preuzet iz baze podataka Evropske patentne organizacije Espacenet, https://worldwide.espacenet.com/advancedSearch?locale=en_EP, pristupljeno 14.8.2022.

⁶ Secrecy in the USSR and German Democratic Republic Patent Systems, https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/74323/ssoar-2021-martens-Secrecy_in_the_USSR_and.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2021-martens-Secrecy_in_the_USSR_and.pdf, pristupljeno 14.8.2022.

⁷ Ibidem.

o pronalascima i tehničkim unapređenjima”, koji je bio usmeren na rešavanje problema zaštite pronalazaka u novonastalom društvenom sistemu. To je i naglašeno u preambuli ovog zakona, gde se navodi da davanje isključivih prava pronalazaču za njegove pronalaskе nije u skladu sa aspiracijama pronalazača koji su svesni svog položaja kao graditelja socijalističnog društva, te da je iz ovog razloga neophodno kreirati nove oblike za zaštitu pronalazaka koji će definisati odnose između pronalazača-trudbenika i socijalističkih vlasti tako da budu „u skladu sa ulogom pronalazača kao neposrednog učesnika u izgradnji socijalizma”⁸.

Mada ipak nije došlo do ukidanja patenata, pomenutim zakonom je kao glavni oblik zaštite za pronalaskе i formalno uvedeno pronalazačko svedočanstvo. Iako su zahtevi u pogledu procesa podnošenja i ispitivanja prijave, kao i njenog tehničkog sadržaja bili slični kao za patente, postojale su i značajne razlike u pogledu njihovih karakteristika. Naime, umesto pronalazača nosilac isključivih prava na pronalazak, uključujući i njegovo iskorišćavanje kako u zemlji, tako i u inostranstvu postala je država. Što se tiče pronalazača, njemu su bila garantovana moralna prava, odnosno pravo da bude naveden kao pronalazač, i izvesna materijalna prava, odnosno pravo na naknadu, u zavisnosti od ostvarenih ušteda, kao i određene socijalne povlastice. Shodno tome, u praksi je došlo do situacije da su sovjetski državljani svoje pronalaskе uglavnom štitili pronalazačkim svedočanstvima, dok su patenti prevashodno izdavani inostranim podnosiocima. Pored pronalazačkih svedočanstava, pomenuti zakon je sadržao i odredbe koje su se odnosile na tehnička unapređenja i racionalizacije⁹.

Mada je u početku bio ograničen na teritoriju Sovjetskog Saveza, po završetku Drugog svetskog rata ovakav sistem zaštite pronalazaka se proširio na zemlje Istočne Evrope u kojima je došlo do uvođenja socijalističkog uređenja, ali i na neke druge vanevropske zemlje u kojima je takođe uvedeno takvo uređenje. U većini pomenutih zemalja pronalazačka svedočanstva su postojala sve do okončanja ere socijalizma. Konkretno, pronalazačka svedočanstva kao oblik zaštite za pronalaskе su postojala u Mađarskoj između 1948. i 1969. godine, u Kini između 1950. i

1963. godine, u Poljskoj između 1950. i 1993. godine, u Čehoslovačkoj između 1973. i 1990. godine, u Meksiku (koji predstavlja specifičan izuzetak) između 1976. i 1991. godine. U Demokratskoj Republici Nemačkoj su pronalazačka svedočanstva izdavana do 1990. godine, u Rumuniji do 1991. godine, u Bugarskoj do 1993. godine i na Kubi do 2012. godine. Iako su između njih postojale određene razlike, pronalazačka svedočanstva u gore navedenim zemljama su odlikovale uglavnom iste karakteristike (postupak izdavanja, uslovi za zaštitu, sadržina prava i drugo) kao u zemlji njihovog nastanka – Sovjetskom Savezu¹⁰.

Posle promene društvenog uređenja u bivšim socijalističkim zemljama, tokom devedesetih godina dvadesetog veka, pronalazačka svedočanstva kao oblik zaštite pronalazaka su postepeno ukinuta svuda osim u Severnoj Koreji, gde i danas postoje kao jedno od prava industrijske svojine namenjenih pravnoj zaštiti pronalazaka¹¹.

Ipak i posle njihovog skoro potpunog nestanka kao jednog od oblika pravne zaštite za pronalaskе, pronalazačka svedočanstva imaju specifičan značaj u oblasti industrijske svojine. Naime, imajući u vidu da ona imaju i tehnički karakter, odnosno da su u njima u potpunosti otkriveni pronalasci za koje su izdata, pronalazačka svedočanstva su postala deo stanja tehnike koje se koristi za ispitivanje novosti i inventivnog nivoa pronalazaka u postupku zaštite patentom¹².

PRONALAZAČKA SVEDOČANSTVA KAO OBLIK ZAŠTITE PRONALAZAKA U POSLERATNOJ JUGOSLAVIJI

Što se tiče naše zemlje, iako je Kneževina, kasnija Kraljevina Srbija bila jedan od osnivača međunarodnog sistema zaštite industrijske svojine, uspostavljenog Pariskom konvencijom iz 1883. godine, ona nije imala sopstveni zakon o patentima, niti ga je dobila u periodu do završetka Prvog svetskog rata. Prvi propis koji je regulisao zaštitu industrijske svojine bila je Uredba o zaštiti industrijske svojine, koja je stupila na snagu 15. novembra 1920. godine, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije: Kraljevina Jugoslavija)¹³,

⁸ The Soviet Law of Inventions and Copyright, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1729&context=fllr>, pristupljeno 12.8.2022.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ A forgotten source of prior art? – Understanding and searching inventor’s certificates, [https://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/9150186096F3FE21C125861F002907E7/\\$File/EPOPIC_2020_Eva_Strakova_Juergen_Muehl.pdf](https://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/9150186096F3FE21C125861F002907E7/$File/EPOPIC_2020_Eva_Strakova_Juergen_Muehl.pdf), pristupljeno 12.8.2022.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Snežana Šarboh, *Patenti Nikole Tesle - ka konačnoj listi*, Muzej Nikole Tesle, Beograd, 2006, 17-18.

dok je prvi zakon koji je regulisao ovu oblast bio Zakon o zaštiti industrijske svojine od 17. februara 1922. godine. Pomenuti zakon bio je izmenjen šest godina kasnije, odnosno 1928. godine i ostao je na snazi sve do kraja Drugog svetskog rata.

Kako je u toku Drugog svetskog rata, uporedo sa borbom protiv okupatora, započela promena društvenog uređenja zemlje iz kraljevine u socijalističku republiku, do čega je konačno došlo 1945. godine proglašavanjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), ovaj zakon više nije bio kompatibilan sa novim društvenim uređenjem zemlje. U periodu između 1945. i 1948. godine FNRJ, kao jedna od novouspostavljenih socijalističkih država u Istočnoj Evropi, blisko je sarađivala sa Sovjetskim Savezom i u mnogim oblastima je sledila teorijska i praktična rešenja koja su se razvila u SSSR-u¹⁴.

Do ovoga je došlo i u oblasti industrijske svojine, a naročito patentnog prava, što je rezultiralo donošenjem Zakona o pronalascima i tehničkim usavršavanjima¹⁵ 1. decembra 1948. godine. Ovaj zakon je predviđao zaštitu prava kako na pronalasku, tako i na tehnička usavršavanja (odnosno tehnička unapređenja i racionalizatorske predloge). Zaštita prava na pronalazak je bila potvrđivana davanjem posebne državne isprave u vidu pronalazačkog svedočanstva ili u vidu patenta¹⁶.

U smislu ovog zakona pronalazak je predstavljao novu stvaralačku primenu kombinacije prirodnih zakona izraženu u rešenju određenog tehničkog problema (mehaničkog, hemijskog, elektrotehničkog, zootehničkog, biotehničkog itd.), koja se može primeniti u uslovima industrijske i poljoprivredne proizvodnje ili koje druge grane narodne privrede.

Posebno je bila značajna mogućnost izdavanja pronalazačkog svedočanstva ako je bio pronađen nov način lečenja bolesti koji je u praksi proveren i odobren od nadležnih organa ili ako je proizvedena nova vrsta semena ili nova značajna vrsta stoke, koje inače nije bilo moguće zaštititi patentom¹⁷.

Za svaki prijavljeni pronalazak vršeno je ispitivanje da li je nov i da li je tehnički izvodljiv, pri čemu je pomenuto ispitivanje vršila Savezna uprava za prona-

laštvo. Sa druge strane, pronalazak nije smatran novim ako je bio objavljen putem štampe ili objavljen na neki drugi način i tako opisan da bi ga stručnjaci mogli upotrebiti. Pored toga, pronalazak nije bio nov ukoliko je bio javno upotrebljavan, izlagan ili prikazan u Jugoslaviji tako da su ga stručnjaci mogli upotrebiti¹⁸.

Osim pronalazačkih svedočanstava i patenata, bilo je predviđeno i izdavanje zavisnog pronalazačkog svedočanstva ili zavisnog patenta za pronalazak kojim se usavršavao već zaštićeni osnovni pronalazak¹⁹.

Između pronalazačkih svedočanstava i patenata postojao je i niz razlika. Naime, za razliku od patenta, čije trajanje je bilo ograničeno na 15 godina, trajanje pronalazačkog svedočanstva nije bilo ograničeno²⁰.

Dalje, bili su predviđeni brojni slučajevi u kojima za pronalazak moglo biti izdato samo pronalazačko svedočanstvo. To su, na primer, oni kada je do pronalaska došlo u vezi sa istraživačkim radom pronalazača u državnim i društvenim ustanovama i preduzećima, zatim ako je do pronalaska došlo na traženje državnih nadležnosti, ustanova i preduzeća, kao i ako je pronalazač radi obrade i razrade pronalaska dobio novčanu ili drugu materijalnu pomoć od njih²¹. Iz ovoga je vidljiva namera zakonodavca da se domaćim licima prvenstveno izdaju pronalazačka svedočanstva, dok su patenti bili pre svega namenjeni inostranim licima.

Pronalazačkim svedočanstvom je pronalazaču priznavano pravo na njegov pronalazak, a on je sticao pravo na naziv „pronalazač”. Pronalazač je mogao tražiti da pronalazak dobije njegovo ime ili neki drugi poseban naziv, koji je trebao da bude označen na izradjevini ili pakovanju, o čemu je rešenje donosio državni organ koji je izdao pronalazačko svedočanstvo, iz čega proizilazi da su moralna prava na pronalazak pripadala pronalazaču²².

Na osnovu svega, situacija u vezi materijalnih prava bila je drugačija. Naime, izdavanjem pronalazačkog svedočanstva pronalazak je postajao opštenarodna imovina i država je time neposredno sticala pravo iskorišćavanja pronalaska. Davanjem pronalazačkog svedočanstva država je preuzimala na sebe staranje o ostvarenju pronalaska, dok je pronalazaču država obezbeđivala materijalnu naknadu.

¹⁴ Miodrag Janić, *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Novinska ustanova Službeni list SFRJ, Beograd, 1973, 5-8.

¹⁵ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48

¹⁶ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 9.

¹⁷ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 3.

¹⁸ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 65-66.

¹⁹ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 27.

²⁰ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 17.

²¹ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 15.

²² Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 11.

Bilo je predviđeno da se visina naknade određuje u zavisnosti od tehničkog značaja i stepena društvene korisnosti pronalaska, uštede i drugih korisnih efekata koje primena pronalaska proizvodi za narodnu privredu, stepena dovršenosti pronalaska, trajanja primene pronalaska i značaja pronalaska za kompleksni privredni plan. Visinu naknade za pronalazak i način njene isplate određivao je nadležni republički, odnosno savezni ministar ili predsednik komiteta, kao i rukovodeći organ ustanove, preduzeća ili druge jedinice koja je dobila pronalazak na iskorišćavanje²³.

Postupak za izdavanje pronalazačkog svedočanstva se takođe razlikovao od onoga za izdavanje patenta. Naime, pronalazač ili, na zahtev pronalazača, ustanova odnosno preduzeće u kome je pronalazak učinjen su prijavu podnosili ministarstvu ili komitetu Vlade FNRJ ili ministarstvu komunalnih poslova narodne republike odnosno glavnom zadružnom savezu, u čiju nadležnost prema svojoj prirodi i nameni dolazi određeni pronalazak²⁴.

Ispitivanje novosti i tehničke izvodljivosti pronalaska vršila je Savezna uprava za pronalazaštvo, koja je bila dužna da izveštaj o ekspertizi dostavi organu koji je poslao prijavu pronalaska u roku od najviše dva meseca od dana kada je primila prijavu pronalaska. Pored toga, svaka prijava pronalaska upućivana je na ispitivanje u pogledu tehničke primenljivosti i korisnosti pronalaska, i to najkasnije u roku od deset dana od potvrde prijema prijave pronalaska. Bilo je predviđeno da ministarstvo ili komitet koji je primio prijavu istu uputi naučnoistraživačkom zavodu ili stanici, birou, laboratoriji ili preduzeću na ispitivanje.

Ukoliko bi nadležni organ koji je primio izveštaj o ekspertizi utvrdio da se za pronalazak može izdati pronalazačko svedočanstvo, onda je u roku od mesec dana od prijema izveštaja o ekspertizi trebalo da donese rešenje o izdavanju pronalazačkog svedočanstva. U suprotnom, prijavioc je bio obaveštavan da se ne može izdati pronalazačko svedočanstvo i pozivan je da se izjasni. Po prijemu izjašnjenja prijavioca, nadležni organ je donosio rešenje o izdavanju pronalazačkog svedočanstva ili o odbijanju izdavanja pronalazačkog svedočanstva.

Rešenje o izdavanju pronalazačkog svedočanstva nadležni organ je dostavljao Saveznoj upravi za pronalazaštvo, koja je bila nadležna da utvrdi konačnu formulu pronalaska (koja po svojoj suštini odgovara patentnim zahtevima), kao i da izvrši registraciju i objavljivanje izdavanja pronalazačkog svedočanstva. Posle izvršene registracije je izdavano pronalazačko svedočanstvo, pri čemu je za izdavanje pronalazačkog svedočanstva bilo nadležno ministarstvo ili komitet kome je podneta prijava o pronalasku, dok je izdavanje patenata vršila Savezna uprava za pronalazaštvo²⁵.

Do ukidanja pronalazačkih svedočanstava u Jugoslaviji je došlo posle donošenja novog Zakona o patentima i tehničkim unapređenjima²⁶ iz 1960. godine, koji je doneo značajne promene u odnosu na zakon iz 1948. godine²⁷. Naime, ovaj zakon je bio donet posle raskida sa Sovjetskim Savezom 1948. godine, a u vreme tranzicije FNR Jugoslavije iz državnog socijalizma prema novoj, specifičnoj varijanti socijalističkog uređenja, koju nije karakterisala državna, već društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju i stvaranje takozvanog samoupravnog socijalizma. Ovaj proces je okončan nekoliko godina kasnije, 1963. godine, donošenjem novog Ustava, kojim je ime zemlje promenjeno u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija.

Prema ovom Zakonu jedini oblik za pravnu zaštitu pronalazaka je postao patent, dok su pronalazačka svedočanstva ukinuta²⁸. Stoga, bilo je predviđeno da su pronalazačka svedočanstva izdata za određeni pronalazak po odredbama Zakona iz 1948. godine mogla da se na zahtev nosioca pronalazačkog svedočanstva pretvore u patent, pri čemu je rok trajanja takvog patenta iznosio petnaest godina od dana objavljivanja izdatog pronalazačkog svedočanstva. Sa druge strane, ukoliko pronalazač kao nosilac pronalazačkog svedočanstva nije zatražio njegovo pretvaranje u patent, onda je takvo pronalazačko svedočanstvo prestajalo da važi po isteku petnaest godina od dana objavljivanja njegovog izdavanja²⁹. U slučaju pretvaranja pronalazačkog svedočanstva u patent, za nosioca patenta je nastajala obaveza plaćanja propisanih taksa za dalje održavanje patenta u važnosti i ona je počinjala sa godinom u kojoj je izvršeno pretvaranje pronalazačkog svedočanstva u patent³⁰.

²³ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 12, 39–44.

²⁴ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 60.

²⁵ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, čl. 65–69.

²⁶ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 44/60

²⁷ Miodrag Janić, *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Novinska ustanova Službeni list SFRJ, Beograd, 1973, 5–8.

²⁸ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, čl. 4.

²⁹ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, čl. 105.

³⁰ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, čl. 106.

ISTRAŽIVANJE PRONALAZAČKIH SVEDOČANSTAVA U FNR JUGOSLAVIJI

Rezultati višegodišnjeg prikupljanja podataka o pronalazačkim svedočanstvima (sprovedenog u periodu 2020-2022. godine)³¹ pokazali su da su u periodu između 1950-1960. godine u biltenu „Pronalazaštvo” Uprave za pronalazaštvo FNRJ bila objavljena ukupno 273 registrovana pronalazačka svedočanstva. Inače, podnošenje zahteva za priznanje svedočanstava započelo je već od 1949. godine (kada je podneto prvih 149 zahteva za priznanje), dakle odmah nakon donošenja Zakona iz 1948. godine, a završilo se zaključno sa 1961. godinom, kada su podnete poslednje tri prijave za priznanje pronalazačkog svedočanstva, koja inače nisu bila izdata. Objavljivanje registrovanih pronalazačkih svedočanstava nije teklo po rednim brojevima, već su pronalazačka svedočanstva nasumice prikupljana i objavljivana odmah po pristizanju u Upravu.

Zanimljivo je da se pored prijavilaca - fizičkih lica, kao prijavioci pojavljuju i dve pravna lica iz tog

doba – radi se o današnjem „Institutu Mihajlo Pupin”, odnosno nekadašnjoj Fabrici T.T. uređaja „Mihajlo Pupin” iz Beograda (za „Desetodelni taster”, pronalazačko svedočanstvo YU 171, dopunsko pronalazačko svedočanstvo za pronalazačko svedočanstvo YU 170) i Livnici i tvornici poljoprivrednih sprava iz Tuzle (za pronalazačko svedočanstvo YU 133, „Ručna sječka za šašu”).

Pored toga, postojala je i mogućnost pretvaranja prijave patenata podnetih prethodnih godina i decenija (čak i patenata, npr. iz 1939. godine), potom pretvaranja prijave tehničkih unapređenja (u vidu novatorstva i racionalizacija) i prijave industrijskih modela, kao i iz registra varija u pronalazačka svedočanstva i obratno. Pronalazačka svedočanstva su bila registrovana za pronalazke iz oblasti elektrotehnike, mašinstva, građevinarstva, poljoprivrede, hemije i tehnologije, kao i drugih specifičnih oblasti, koje su bile razvrstane po tadašnjoj brojčanoj patentnoj klasifikaciji. Pregled broja podnetih zahteva za priznanje pronalazačkih svedočanstava po godinama podnošenja dat je u Tabeli 1.

Tabela 1 – broj podnetih zahteva za priznanje pronalazačkih svedočanstva po godinama

Redni broj	Godina podnošenja prijave pronalazačkih svedočanstva	Broj podnetih prijava po godini
	1949.	149
	1950.	262
	1951.	154
	1952.	124
	1953.	112
	1954.	55
	1955.	30
	1956.	49
	1957.	15
	1958.	45
	1959.	21
	1960.	25
	1961.	3
Ukupno		1044

³¹ Istraživanje je sprovedeno na arhivskoj građi Saveznog zavoda za patente (1921-1988) koja se čuva u Arhivu Jugoslavije u Beogradu.

Osim gorenavedenih postojala su i pronalazačka svedočanstva za poverljive pronalazke, odnosno pronalazke koji su mogli imati značaj za narodnu odbranu. Međutim, ispitivanje i zaštita takvih pronalazaka bili su u nadležnosti Ministarstva narodne odbrane. Ovde treba posebno naglasiti da sprovedeno istraživanje pronalazačkih svedočanstava nije obuhvatilo ovu vrstu pronalazaka imajući u vidu njihov poverljivi karakter.

U razdoblju između 1949-1961. godine podneto je ukupno 1044 zahteva za priznanje pronalazačkih svedočanstava, dok su odobrena i registrovana 273 svedočanstava, što predstavlja 26% odobrenih u odnosu na ukupan broj podnetih prijava. Na primer, 1950. godine, podneto je 262 prijava, ali u toj godini nijedna nije odobrena, dok je odobravanje usledilo tek od 1951. godine (tada je bilo podneto 154 prijava), kada je registrovano prvih 68 pronalazačkih svedočanstava. Zatim broj prijava po godinama da nastavlja opada, tako da su poslednja četiri pronalazačka svedočanstva registrovana 1960. godine (YU 266, YU 267, YU 268 i YU 273). Pronalazačka svedočanstva su podnosili prijavioci iz svih republika tadašnje FNRJ, a njihov broj po republikama je dat u Tabeli 2.

Među ukupno 220 prijavitelja pronalazačkih svedočanstava nalaze se samo dve žene. Njihova imena su Guštak Ivana (pronalažačko svedočanstvo br. 28) i Korelić Olga (pronalažačko svedočanstvo br. 84 i 178), obe iz Zagreba. Osim njih u Registru svedočan-

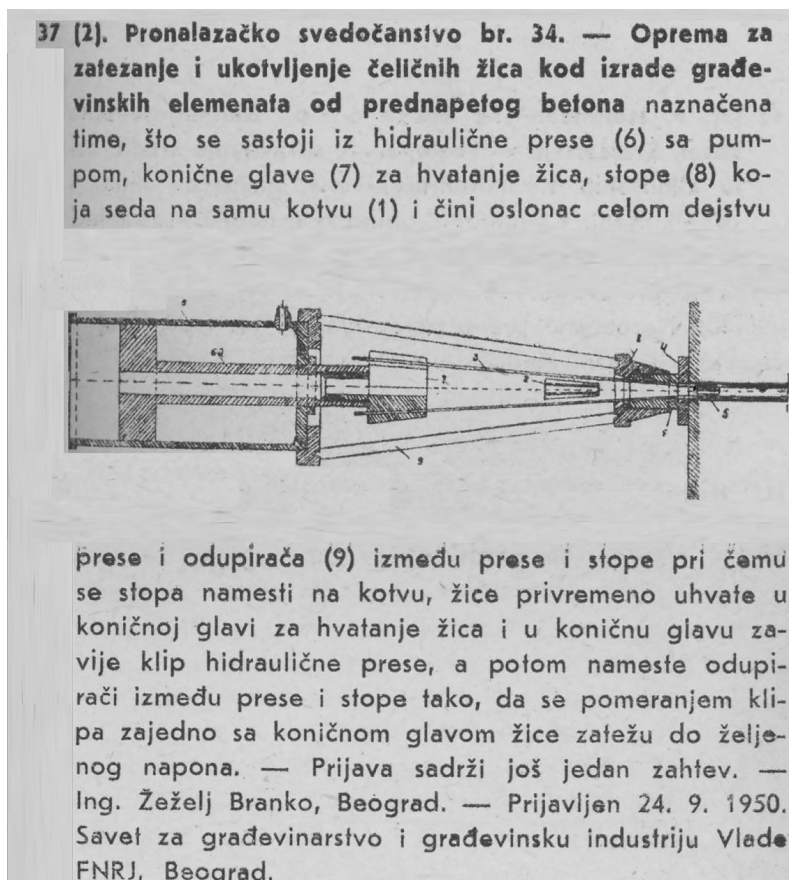
stava, odnosno Knjizi pronalazaka, kao podnosilac prijave za pronalazačko svedočanstvo br. 49 bila je navedena i Muršec Marija, takođe iz Zagreba, ali nje-
no ime se iz nepoznatih razloga ne pojavljuje na izdatom pronalazačkom svedočanstvu. Zahvaljujući tome procentualno učešće žena pronalazača u ukupnom broju prijavitelja pronalazačkih svedočanstava ne dostiže čak ni jedan procenat, preciznije, ono iznosi samo 0,91%, pri čemu obe žene pronalazači potiču iz istog grada i republike – Zagreba, Hrvatska. Ovakvo procentualno učešće žena pronalazača je čak manje od onog u Kraljevini Jugoslaviji u periodu između 1921-1941. godine. Razlozi za ovako malu zastupljenost žena u tehničkom stvaralaštvu u periodu između završetka Drugog svetskog rata i početka šezdesetih godina dvadesetog veka zahtevaju posebno istraživanje radi identifikacije njenog uzroka.

Zanimljivo je i da su kod pojedinih prijava upisivana i zanimanja i zvanja prijavioca pronalazačkih svedočanstava, tako da, na primer, imamo sledeća zanimanja i zvanja: bušač u rudniku, inženjer, veterinar, doktor nauka, tehničar, lekar, učitelj, viši tehničar, elektrotehničar, profesor Univerziteta, bušač i majstor, tehnički crtač, potpukovnik JNA, student, profesor. Ipak, najveći broj pronalazača su bili inženjeri različitih struka.

Uprkos srazmerno malom broju pronalazačkih svedočanstava izdatih u FNR Jugoslaviji, nekima od njih su bili zaštićeni i veoma vredni pronalasci koji su našli široku primenu u privredi.

Tabela 2 - broj registrovanih svedočanstva po bivšim jugoslovenskim republikama

Redni broj	Republika	Broj registrovanih pronalazačkih svedočanstva
1.	Srbija	129
2.	Hrvatska	62
3.	Slovenija	61
4.	Bosna i Hercegovina	12
6.	Crna Gora	5
5.	Makedonija	2
7.	Srbija/Slovenija	1
8.	Hrvatska/Srbija	1
Ukupno		273

Slika 2 - Pronalazačko svedočanstvo Branka Žeželja YU 34 objavljeno 1. 3. 1951. godine

Dobar primer za to predstavljaju pronalazačka svedočanstva pod brojevima YU 34 za pronalazak „Oprema za ukotvljenje čeličnih žica kod prednapregnutog betona” (prikazano na slici 2) i YU 165 za pronalazak „Postupak oko upredanja čeličnih žica za izradu građevinskih elemenata od prednapregnutog betona”, koja su izdata akademiku Branku Žeželju, tvorcu jugoslovenskog sistema prednaprezanja, autoru velikog broja pronalazaka u zemlji i inostranstvu, koji je osim pomenutih pronalazačkih svedočanstava imao preko 50 izdatih domaćih i inostranih patenata³².

Sprovedeno prikupljanje podataka o pronalazačkim svedočanstvima u FNR Jugoslaviji predstavlja verovatno prvi pokušaj da se sistematizuje postojeća

arhivska građa sa ciljem da se identifikuju sva registrovana pronalazačka svedočanstva i to na osnovu njihovih bibliografskih podataka, nacрта (ukoliko je bio predviđen) i formule pronalaska, odnosno patentnih zahteva. Posle toga će biti moguće da se ovi podaci uključe prvo u nacionalnu bazu podataka, a zatim i u inostrane baze patentnih dokumenata, kao što je baza ESPACENET Evropske patentne organizacije, čime bi postali deo stanja tehnike koje se koristi za ispitivanje novosti i inventivnog nivoa pronalazaka u postupku zaštite, ali i značajan izvor koji bi omogućio novi uvid u razvoj industrije, nauke i tehnike i inovacionu politiku u FNR Jugoslaviji u periodu između 1949. i 1961. godine.³³

³² Branislava Parlić Popović, Snežana Šarboh, „Branko Žeželj – pronalazač i neimar”, *Tehnološke inovacije – generator privrednog razvoja* (ur. Milovan Bajić), Banja Luka, 2018, 135.

³³ U tekst objavljen u „Zborniku radova 35. Kopaoničke škole prirodnog prava - Slobodan Perović” su unete izmene i dopune manjeg obima.